

LIBRI

www.libridergi.org

Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi

Journal of Epigraphy, Reviews and Translations

Issue X (2024)

R. van Straten, *İkonografi*, İstanbul 2024. İzlekler Yayınları, 112 Sayfa (51 Görsel). ISBN: 9786057283658

Sibel YARAR

 0009-0008-7507-0982

The entire contents of this journal, *Libri: Journal of Epigraphy, Translation and Review* is open to users and it is an 'open access' journal. Users are able to read the full texts, to download, to copy, print and distribute without obtaining the permission of the editor and author(s). However, all references to the articles published in the e-journal *Libri* are to indicate through reference the source of the citation from this journal.

Libri, is a peer-reviewed journal and the articles which have had their peer reviewing process completed will be published on the web-site (journal.phaselis.org) in the year of the journal's issue (e.g. Issue X: January-December 2024). At the end of December 2024 the year's issue is completed.

Responsibility for the articles published in this journal remains with the authors.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Citation Yarar S. 2024, *İkonografi*. Yazar: van Straten R. *Libri X*, 43-46. DOI: 10.5281/zenodo.14185384

Received Date: 22.10.2024 | Acceptance Date: 30.10.2024

Online Publication Date: 20.11.2024

Article Type: Book Review

Editing: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

R. van Straten, *İkonografi*, İstanbul 2024. İzlekler Yayınları, 112 Sayfa (51 Görsel). ISBN: 9786057283658

Sibel YARAR *

Ö. Eroğlu'nun çevirisiyle, İkonografi adlı kitap İzlekler Yayınları tarafından Nisan 2024 tarihinde okuyucuların ilgisine sunulmuştur. Kitap Önsöz (s.7) ve Giriş (s.8) kısımlarından sonra "Kuramsal Bölüm" (9-76) ve "Pratik Bölüm" (77-95) olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklar da kendi içinde alt başlıklara ayrılmış olup toplamda altı alt başlık bulunmaktadır. Kitabın bazı sayfalarında da konuyla ilgili görsellere yer verilmiştir.

Kitap yazarı Roelof van Straten bu konuyu Hollanda Leiden Üniversitesinde Sanat Tarihi ve Arkeoloji alanında doktora tezi olarak hazırlamıştır. Daha sonra bu tez Almanya ve Hollanda üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulup başarı elde edilince 1994 yılında İngilizce çevirisi yapılmıştır (An Instruction to Iconography).

Yazar giriş bölümünde ikonografinin Sanat Tarihinin ana alanlarından biri olmasına rağmen bu konuya temel giriş sunan bir eserin olmayışından yakınmaktadır.

Kitabının bölümlerinin içeriklerinden bahseden yazar ikonografi konusunu kitabında 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan Batı sanatıyla sınırladığını, bunun nedeninin de pek çok öğrencinin bu dönemin ikonografik sorunlarıyla ilgilenmesi olduğunu belirtmiştir.

Birinci bölüm olan "Kuramsal Bölüm" (9-76) başlığı altındaki ilk alt başlık "İkonografi Nedir?" (9- 33) başlığıdır. Burada yazar, bir sanat eseriyle karşılaştığında akla gelen birkaç sorunun en başında Sanatçı kim sorusu olacağını belirtmiş ve belirli eserleri belirli sanatçılara atfetme alışkanlığı bulunduğunu vurgulamıştır. İkinci sorunun ise eserin konusu hakkında olduğu ve bu soruyu yanıtlamak üzere bir alanın "ikonografinin" ortaya çıktığını ve ikonografinin konuların daha derin anlam ve içerikleriyle ilgili bir alan olup hem bütünlü hem de ayrıntılar bütünüyle ilgilendiğini açıklamaktadır. İkonografinin kelime anlamına da değinen yazar, asıl amacın sanatçının neyi tasvir ettiğinin ve tasvir edilenin derin anlamlarının ortaya çıkarılması olduğunu anlatır. Yazara göre, ikonografinin diğer bir alanı ise belirli konuların çağlar boyunca gösterdikleri gelişim ve içeriklerinin araştırılmasıdır. İkonografinin üç araştırma aşaması olduğunu (ön tanımlama - tanımlama ve yorumlama), bunlara ek olarak dördüncü aşamanın ise ikonoloji olduğunu vurgular. Bu evreleri başlıklar halinde ve görsellerden örneklerle açıklar. Bir resimde neler yer aldığını, yani gözün ilk bakışta neler gördüğünü açıklamak ön tanımlama yani birinci aşamadır. Fakat yazara göre bu çok basit görünen

* Dr., (Bağımsız Araştırmacı), Antalya, Türkiye. syarar32@hotmail.com | 0000-0002-0841-3374

ilk aşamada eksik kalan bir şey daha sonraki aşamalarda yanlış yorumlamalara sebep verebilir. İkinci aşamada ise eserin konusu tanımlanır. Bu konuların temsil ettiği birçok anlam olabilir. Ayrıca konuların tasvirleri zaman içerisinde geleneksel hale geldiğinden birbirine benzeyebilir. Yazar, sanatta konu yelpazesinin çok geniş olmasına rağmen bir sınırı da olduğunu, çok sayıda eser dikkatlice incelendiğinde konuların ve mekanların temel farklılıklarının ayırt edilebileceğini dile getirir. Üçüncü aşama olan ikonografik yorumlamada araştırmacı sanatçının aktarmak istediği derin ya da ikincil bir anlam olup olmadığını sorgular ve var ise bu anlamı ortaya koyar. Bu aşamada yorumlar neredeyse tamamıyla soyut niteliktedir. Burada en önemli şey imaj ya da nesnelere belirli dönemde sahip olabileceği simgesel ya da ikincil anlamları konusunda sağlam bilgiye vakıf olmak, mantıklı ve yaratıcı düşündürmektir.

Dördüncü aşama olarak belirlenen ikonoloji, yazar tarafından konuların kültürel, sosyal ve tarihsel arka planını ortaya çıkaran bir kültür tarihi alanı olarak betimlenir. Araştırmacı burada toplumsal-tarihsel etki ve değerlere odaklanmalı ve toplumsal gelişmelerin görsel sanatlara nasıl yansıdığını sorgulamalıdır. Yazara göre bilimsel, sosyal, dinî, edebî ve felsefî gelişmeler ikonolojik yorumlamanın temelini oluşturur ve sanat tarihçileri bu konularda bilgili olmalı, kültür tarihi yöntemlerini kullanmayı bilmelidir. İkonografi sanat eserlerini incelemede kapsamlı bir yöntem değildir fakat eserin üslupsal yönlerini analiz etmek ve anlamak için gereklidir. Yazar, “İkonografinin Kısa Tarihi” (29-31) alt başlığı altında görsel sanatlara ikonografik yaklaşımın izlerinin ilk olarak antik Yunan edebiyatında görüldüğünü, fakat bunların hayalî mi gerçek mi olduğunun belirsiz olduğunu, 16. yüzyılın sonlarına kadar gerçek bir sanat yorumunun yapılmadığını belirtir. İlk gerçek ikonografinin Giovanni Pietro Bellori olduğu öngörülmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda ikonografiye olan ilgi artmaya başlamıştır ve 19. yüzyıl süresince Orta Çağ ikonografisine dair bilimsel arayışlar gelişmiştir. Hatta 20. yüzyıl ikonografları çalışmalarını bir yüzyıl önceki Fransız öncüllerinin fikirlerine dayandırmışlardır. A. Warburg ise yeni bir yaklaşım geliştirmiş ve bu yaklaşım E. Panofsky tarafından sistemleştirilerek kuramsal bir şema tasarlanmıştır. Panofsky'nin yayınları sayesinde ikonografi II. Dünya Savaşı'ndan bu yana büyük ilgi görmüştür.

Kuramsal bölümün ikinci alt başlığı olan “Kişileştirme” (34-45) başlığında yazar, sanatçının var olan bir modeli ya da nesneyi rahatlıkla çizebileceğini fakat soyutlamaya gelindiğinde bunların görsel imajlara dönüştürülmesinin daha karmaşık olduğunu, sanatçıların bu soyutlamalarda onların yerine geçecek bazı semboller bulduklarını ve bu sembollerin kişileştirme olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Kişileştirmede insan ya da antropomorfik bir figür olabilir. Çoğu, kadın figürü ya da alegorik bir figürdür. Kişileştirme aslında modern bir araç değildir, eski Yunanlılarda buna oldukça sık rastlanır ve Romalılar tarafından devam ettirilmiştir. Orta Çağ'da ise kişileştirme edebî metinlerde görülmüştür. Rönesansla birlikte Antik Yunan ve Roma tekrar gündeme gelmiş ve yeni kişileştirmeler yaratılmıştır. 16. yüzyılın sonunda bu kişileştirmeler bir ansiklopedide toplanarak yayımlanmıştır. 19. yüzyılda gerçekçiliğin yükselişiyle birlikte kişileştirme önemini yitirmiş, resim ve heykelde nadiren kullanılmıştır.

Kuramsal bölümün üçüncü alt başlığı olan “Alegori” (47-53) başlığında yazar alegoriyi,

görsel sanatlarda genelde bir kişileştirmenin bir ya da daha fazla kişileştirme ile birlikte temsil edilmesi şeklinde tanımlar. Tüm bu kişileştirmelerin hepsi bir eyleme dahil olabilir. Alegori iki ana gruba ayrılabilir. İlki salt alegoridir ve genellikle soyut bir olayı temsil eder. Bu örneklere özellikle 17. yüzyıl İtalyan baskılarında rastlanmaktadır. Bunlar genellikle soylu kişileri yücelten kişisel armalarda görülür. Diğer önemli bir tezahür şekline ise zafer tasvirlerinde rastlanır. İkinci alegori salt olmayan alegoridir. Bu tür alegorilerde kişileştirmelerin gerçekte kişileştirme olmayan kişi ve figürlerle çevrili ana karakterler olarak görülür. Bu karakterler azizlerden Kutsal Kitaptaki kişilere kadar çeşitlilik gösterebilir. Bu gruptaki tasvirler genelde önemli bir kişi ya da aileyi konu alır. Orta Çağ'da din ile ilgili sınırlı sayıda konuda kullanılan Alegori Rönesansla birlikte İtalya'da zirveye ulaşmış ve hızla diğer ülkelere yayılmıştır. 19. yüzyılın başından günümüze ise azalarak neredeyse sadece kamu binalarının heykelsi süslemeleriyle sınırlı kalmıştır.

Kuramsal bölümün dördüncü alt başlığı olan "Simgeler, Atribüleri ve Simgesel Temsiller" (54-72) başlığı altında simge teriminin tanımının ne kadar olduğuna değinilerek en kullanışlı olan tanım önerilmektedir. Yazara göre özetle; simge, bir nesnenin izleyiciye temsil ettiği gerçek anlamından başka bir şeyi düşünmeye teşvik etmesidir. Bu durumda izleyicinin sanatçının ima ettiği anlamları bildiği varsayılmaktadır. Günümüzde ise izleyicilerin önceki yüzyıllara ait simgeleri bilmeleri ve yorumlamaları zordur. Simgeler soyut, somut ve hatta belirli kişi ya da figürleri temsil edebilirler. Yazara göre; atribü, güzel sanatların özel bir simge türüdür. Atribüleri hem kişileştirmenin tanımlanmasını sağlar hem de belirli bir karakterin özelliğine atıfta bulunarak figürün kendisi hakkında bir şeyler aktarır. Atribüleri, bireysel ve genel olmak üzere ikiye ayrılır. Bazen bunların ikisi bir arada kullanılır. Atribüleri esere eklenmesi eski bir gelenek olup Mısır ve Yunan uygarlıklarında görülmektedir. Roma döneminde ise çok ender kullanılır. 12. yüzyılın sonlarına doğru atribüleri tekrar önemli hale gelmiştir.

Simgesel temsil konusunda yazar, sanat tarihçilerinin derin bir anlamı olduklarını düşündükleri her eser için bu kavrama başvurduklarını belirtmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus her anlatıyı ve alegoriyi simgesel imaj olarak tanımlamanın doğru olmayacağıdır. Portre ve natüremortta simgesel anlamlar oldukça açıktır.

Amblemler genelde slogan, resim ve metin olmak üzere üç temel unsur içerir. Bu üç unsur bir düşünceyi aktarır. Görüntü ve metnin birleşimiyle amblemler yarı edebi yarı görsel bir sanat şeklidir. 16. yüzyılın ortalarında resim amblemin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Amblemlerin ortaya çıkışındaki önemli unsurlar hiyeroglifler ve armalardır. Yazara göre Orta Çağ'da ortaya çıkan metaforik düşünce geleneği, amblemlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunan unsurlardan biridir. Yazar bu konuyla ilgili basılan amblem konulu kitaplardan örnekler vermektedir. Amblemler tür olarak din, siyaset, ahlâk ve aşk temalarını içerirler ve imaj ve resimleri büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Daha sonra yazar en etkili amblem koleksiyonlarını içeren beş kitabı tanıtmaktadır.

Kitaptaki ikinci ana başlık olan "Pratik Bölüm" (77-93) başlığı altında "Sanatta Konuların Edebi Kaynakları" (77-93) adlı alt başlıkta yazar edebi konuların kaynaklarını iki ana gruba

ayırmıştır. Birincisinin “gerçek” yani manzaralar, portreler, natürmortlar olduğunu ve ikincisinin bir hikaye ve tarihten bir sahnenin ana konu olduğu sanat eserlerdir. Yazara göre edebi kaynaklara dayanan anlatı temsilleri üç gruba ayrılır; dinî konular, antik tarih ve klasik mitolojiden kaynaklı konular ve klasik sonrası, din dışı kaynaklı konulardır. Dinî konuların ana kaynağının İncil olduğunu belirten yazar Eski ve Yeni Ahit konularına değinmektedir. Orta Çağ’ın sonlarına kadar İncil konularının tasvir edilmesinde en önemli sanatsal şeklinin elyazmalarının süslenmesi olduğu belirtilmektedir. Bir süre sonra bu yazmalardaki tasvirler metinden daha önemli hale gelmiştir. Yazar daha sonra dinî konulu tasvirlerle kaynak olan eser ve örneklere değinmiştir. 19. yüzyıla kadar batı sanatında dinî konular hakim olmuş, daha sonrasında ise önemini yitirmiştir. Klasik Konuların Kaynakları Ovidius’un Metamorfozları, Yunan eserleri, Homeros’un eseri ve diğer klasik mitoloji konularıdır. Yazar bu açıklamalardan sonra edebi kaynaklarla bağlantıları olan dört klasik eserden kısaca bahsetmiştir. Klasik sonrası edebiyatta profan konularının kaynaklarının sınırlı olduğunu ve sanatta ikincil bir rol oynadığını belirterek bu eserlere beş örnek vermiştir.

İkinci ana başlık olan “Pratik Bölüm” (77-95) başlığı altındaki son alt başlık olan “İkonografik El Kitapları ve Fotoğraf Arşivleri” (95- 109) bölümünde yazar, bu konudaki literatürün kusurlu bir konu dizini sunduğunu belirtmektedir. Yazar, sanat tarihçilerinin sözlüklerde yer alan zengin bilgi kaynaklarını unuttuklarından yakınmaktadır. Bazı ikonografik olan ve olmayan eserlere değinen yazar bu konudaki dört önemli kütüphaneden ve referans eserlerden kısaca bahsetmiştir. Referans kitaplar arasındaki Hristiyan ikonografisini içeren on altı eser, Profan ikonografiyi içeren dokuz eser sıralanmış ve bazıları kısaca tanıtılmıştır. Bu bölümdeki Fotoğraf Arşivleri (106-109) başlığında yazar farklı ülkelerdeki koleksiyonlardan bahsederek haklarında kısa bilgi ve açıklamalar yapmıştır.

Sonsöz (110-111) olarak yazar, bu kitaba almadığı bir yedinci bölüm olduğu ve ICONOCLASS: İkonografide Yeni Bir Araştırma Yöntemi adlı bu bölüm hakkında kısaca bilgi vermektedir. Yazar burada, belgelemenin sistematik ve çok yönlü olarak düzenlenmiş ikonografik inceleme için bir ön koşul olduğunu vurgulamakta ve dokümantasyonun kapsamından bahsetmektedir. Yazara göre uzun süre iyi organize edilmiş dokümantasyona sadece bazı enstitülerde rastlanmaktayken 1972-1985 yılları arasında hazırlanan on yedi ciltlik bir çalışma derlenerek kapsamlı bir dizin ve bibliyografyası oluşturulmuştur.

Bu kitap Hollandalı Roelof van Straten tarafından doktora tezi olarak hazırlanmış ve ilgi görmesi ve derslerde okutulması sonucunda popüler olmuş ve sonrasında değişik dillere çevrilmiştir. Yazar kitapta ikonografi konusunu ana hatlarıyla tanımlayarak bu konuya nasıl yaklaşılacağını, eserlerin çözümlenmelerinin nasıl yapılması gerektiğini anlatmaktadır. İkonografik yorumlama yapacak kişilere yol göstermek için yazılmış bir kaynak eser niteliğindedir ve yazıldığı dönemin ikonografi konusunda ilk temel kaynaklarından biridir.